

Prof. dr hab. Krystyna Modrzejewska
Uniwersytet Opolski

**Recenzja osiągnięć naukowych, działalności dydaktycznej i organizacyjnej
dr Joanny Mańkowskiej
w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w
dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo**

Przedstawiony mi do oceny dorobek naukowy obejmuje monografię :
Don Juan w XX i XXI wieku lub Zmieniające się oblicze mitycznego uwodziciela ,
2021, Silva Rerum, Poznań, s. 497 i 11 artykułów naukowych.

Monografia *Don Juan w XX i XXI wieku lub Zmieniające się oblicze mitycznego uwodziciela* została poświęcona jednemu z ciekawszych mitów w kulturze europejskiej. Już sama decyzja podjęcia tak ważnego i ciekawego tematu zasługuje na uznanie. Mit Don Juana, bardzo pojemny, pozwala interesująco prowadzić rozważania nad kondycją człowieka, co unaocznili liczne interpretacje mitu w wiekach poprzednich. Habilitantka proponuje refleksję nad kondycją człowieka współczesnego, koncentrując się nie tylko na utworach hiszpańskich powstałych w XX i XXI wieku. To rozszerzenie pola badawczego oceniam bardzo wysoko. Podobnie wysoko oceniam postawienie przez Autorkę problemu badawczego : czy i w jakim stopniu ten mit jest jeszcze nośny, czy obnaża różne aspekty współczesnej nam rzeczywistości oraz czy dzisiaj Don Juan jeszcze pozostaje mitem czy już stał się przede wszystkim symbolem, a nawet jedynie atrakcyjnym motywem literackim.

Już pierwszy kontakt z monografią o Don Juanie pokazuje wysoki poziom i imponujące ambicje Badaczki, która bardzo interesująco buduje narrację naukową. Książka obejmuje dwie części, z których pierwsza zawiera analizę mitu Don Juana od swych narodzin do końca XIX wieku. Druga część dotyczy różnych postaci Don Juana w literaturze europejskiej XX i XXI wieku. Uwagi końcowe zamykają ten obszerny wywód a obszerna bibliografia potwierdza, że mamy do czynienia z badaczką, która zna temat dogłębnie.

W części pierwszej Autorka zaczyna klasycznie od wprowadzenia do mitu Don Juana opisując narodziny i kształtowanie się mitu w tradycji europejskiej. Na szczególną uwagę zasługuje rozdział trzeci pierwszej części, w którym analizowane romantyczne transformacje mitu bardzo ciekawie ukazują różne jego oblicza, interesująco wybrzmiewające w kontekście wrażliwości poetyckiej

jego interpretatorów. Habilitantka udowadnia, że model romantyczny Don Juana coraz bardziej oddala się od barokowego wzorca, zarówno w wersji mitu Don Juana Puszkina czy lorda Byrona, którego Don Juan ulega kobietom i przeznaczeniu. Godne uwagi jest podsumowanie przez Habilitantkę ewolucji postaci Don Juana, jego postrzegania od początku XVII w. do połowy XIX w.: „Don Juan, który rodzi się jako zwodziciel, przekształca się najpierw w uwodziciela, a następnie, tak, jak protagonista Byrona, może być sam zdobywany przez kobiety” (s.110). Ciekawe jest wyprowadzenie wątku rozważań na reakcje postromantyczne, które znajdują z jednej strony wyraz w tradycyjnej postaci Don Juana, z drugiej w postaci Don Juana mieszczańskiego.

W części drugiej rozprawy rozważania podzielone są na siedem części. Autorka bardzo sprawnie się porusza na coraz obszerniejszym polu badawczym. Przypomina, że mit założycielski Don Juana to mit o nigdy nie zaspokojonym pragnieniu i nieustannym dążeniu człowieka, by je zaspokoić, by przejść do badania stopnia naruszenia struktury mitu analizując wybrane donjuanowskie dzieła z różnych literatur : hiszpańskiej, francuskiej, belgijskiej, ukraińskiej. Tak postawiony problem badawczy pozwala wyprowadzić bardzo ważne wnioski na temat współczesnej postaci Don Juana, który pragnie przede wszystkim wolności i wiedzy na temat własnej tożsamości. Przeciwnik nie występuje już w postaci kamiennego posągu zabitego przez niego Komandora, a częściej przyjmuje formę przeszkody tkwiącej w nim samym, w jego naturze. Podobnie sprawnie w następnym rozdziale Autorka skupia się na Kamiennym Komandorze, analizując jego przemiany we współczesnych wersjach mitu w utworach, których właściwy dobór interesująco ilustruje badany problem. Są tam : Aleksander Błok, Georg Trakl, Georges Bataille, Maurice Blanchot, Milan Kundera. Z analiz wynika kolejny ważny wniosek, że to kobiecie autorzy powierzają rolę Komandora symbolizującego trwałe wartości, które należy szanować. Interesujący jest także kolejny rozdział, w którym Autorka skupia się na demitologizacji i remitologizacji mitu Don Juana we współczesnych nam interpretacjach, co prowadzi Habilitantkę do ważnej konkluzji , że kluczowym staje się problem wolności człowieka i towarzyszące mu kwestie tożsamości, zniewolenia wychowaniem. W kolejnym rozdziale Habilitantka opiera się na modelu dekonstrukcji Katarzyny Mroczkowskiej-Brand, by poddać analizie postaci Don Juana odległych od scenariusza mitycznego. Dekonstrukcja oczekiwań odbiorcy spowodowana jest transformacją mitu. Valle-Inclán, Azorin, Shaw, Berger tak interpretują mit Don Juana, że nie posługuje się on kobietami do zaspokajania swoich żądz a raczej pomaga im w realizacji ich celów.

Kolejny rozdział również proponuje bardzo interesujące odczytania współczesne mitu – tym razem jako parodii, która pozwala nie tylko na krytykę społeczną (oportunizmu, konformizmu, hipokryzji) czy polityczną (autorytaryzmu, opresji, polityki militarnej państwa) lecz także na krytykę niektórych form teatru czy literatury zbyt dosłownie traktujących ten mit. W ostatnich rozdziałach monografii Don Juan funkcjonuje jako symbol różnych zjawisk i postaw, pragnień i potrzeb ludzkich, by zamknąć rozważania donjuanizmem, postawą charakteryzującą się konkretnymi zachowaniami wynikającymi z określonych cech charakteru.

Ta fascynująca rozprawa, jakże różnorodna, pokazuje zjawisko mitu, jego transformacji oraz siły w dzisiejszym świecie w sposób pełny, nowoczesny, wszechstronny i imponujący. Uprawnione w pełni konkluzje potwierdzające znaczenie mitu i jego ogromny potencjał ciągle do wykorzystania Autorka uzupełnia analizą mitu Don Juana w polskiej kulturze. Przywołuje prace Urszuli Aszyk poświęcone transformacji i reinterpretacji mitu w dramacie i teatrze polskim a także niektóre polskie odczytania mitu Don Juana (Tadeusza Rittnera, Adolfa Nowaczyńskiego, Tomasza Łubieńskiego, Stanisława Rzewuskiego oraz poetyckich obrazów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Jana Brzechwy. Habilitantka zapowiada osobne studium na ten temat, co mnie bardzo cieszy. Na końcu omówione zostały tendencje obserwowane w ostatnich dekadach w literaturze donjuanowskiej.

Praca jest wartościowa także dlatego, że potwierdza znaczenie tekstów kultury, w których zmieniający się na przestrzeni wieków mityczny uwodziciel pozwala obserwować między innymi transformację wartości ważnych dla człowieka, zmiany w relacji między mężczyzną a kobietą, w relacji człowieka z Bogiem, człowieka w społeczeństwie, w relacji z drugim człowiekiem. Ewolucja mitu pozwala także dostrzec nowe lęki, nowe pragnienia człowieka w zmieniającym się świecie, fundującym mu coraz nowe zagrożenia.

Podoba mi się konkluzja Autorki, że postaci współczesnego nam Don Juana posiadają cechy właściwe donjuanowskiemu bohaterowi: skłonność do uwodzenia i oszukiwania, niestałość w uczuciach w większości pozbawione są „wielkości protagonistów dzieł z donjuanowskiego kanonu” (469).

Po lekturze obszernej, dociekliwej, rzetelnej a przy tym błyskotliwej, nowoczesnej, wszechstronnej monografii Joanny Mańkowskiej nie mamy wątpliwości, że postać Don Juana, kochanka, któremu nie sposób się oprzeć, człowieka wyjątkowego, stawiającego siebie ponad pojęciami dobra i zła,

wadzącego się z Bogiem, jest ciągle ważna w naszej kulturze, ewoluuje wraz ze światem, stylem, językiem, co bardzo trafnie reasumuje fragment Lasaga Medina zaproponowany na zakończenie rozprawy. Imponująca bibliografia potwierdza kompetencje badawcze Habilitantki.

Reasumując rozważania oceniające wskazane osiągnięcie, wynikające z art. 219 ust.1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U z 2020 r. poz. 85 z późn. zm.) stwierdzam, że monografia *Don Juan w XX i XXI wieku lub Zmieniające się oblicze mitycznego uwodziciela* jest wartościowym i oryginalnym dziełem, wypełniającym lukę w badaniach literaturoznawczych, potwierdzającym kwalifikacje Habilitantki dobrze przygotowanej, doświadczonej i samodzielnej badaczki i w pełni predestynuje dr Joannę Mańkowską do uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Bardzo wysoko oceniam pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze Habilitantki. Opublikowane artykuły naukowe w prestiżowych czasopismach naukowych jak i wygłoszone referaty na konferencjach naukowych w uznanych ośrodkach akademickich w kraju i za granicą potwierdzają harmonijny przebieg rozwoju naukowego Habilitantki. Od czasu studiów Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół teatru, teatru absurdu i mitu Don Juana. W dorobku naukowym znajdują się znaczące dzieła ważnych autorów, stawiających istotne pytania nurtujące współczesnego człowieka. I tak Habilitantka bada twórczość Fernando Arabala w kontekście rytuałów i ceremonii (2002 Uniwersytet Warszawski, 2006 Uniwersytet Śląski), tabu i transgresji (Lozanna 2017), Francisco Nievy - rytuały przejścia w teatrze (2007, Poznań), absurd w teatrze Luisa Riazy (2010, Uniwersytet Łódzki) czy postać Don Juana w jego teatrze (2010, Uniwersytet Warszawski). Analizuje mit Don Juana w różnych aspektach w teatrze hiszpańskim (2012), melancholię Don Juana modernistycznego (Ramon del - Juelan, Opole 2014). Badania skupiają się na ważnych problemach współczesnego człowieka, co potwierdzają artykuły na temat poszukiwania wolności (Gonzalo Torrente Ballester, Uniwersytet León Hiszpania 2014), traumy w twórczości Javier Morresa (2014, Uniwersytet Warszawski), przemoc w nowym teatrze hiszpańskim (Lublin UMCS 2014), czy próba zdobycia wolności (Vicente Molina Foix, Budapeszt, 2016). Interesujące są także artykuły na temat korespondencji sztuk : tekst dramatyczny a sztuki wizualne złoty wiek i

jego spadkobiercy (Uniwersytet Warszawski, 2015), mitu wiecznego powrotu (Szeged, 2015), teatru jako miejsca protestu w Hiszpanii 1960-1980 (2017, Paris Nanterre). Bardzo ważne są badania komparatystyczne w dorobku Habilitantki np. Don Juan romantyczny – Puszkina, Lenan (2016, UJ, Burgos) a także teoretyczno-literackie nt. dekonstrukcji i rekonstrukcji postaci Don Juana (2016, Bukareszt) i krytyczno – literackie : Don Juan w parodii i satyrze (Lozanna 2018), odczytania feministyczne (2019). Ważne i trafne są wywody Habilitantki na temat rytuału i ceremonii jako narzędzi ułatwiających utrzymanie dyscypliny przy sprawowaniu władzy, a także konsekwencji dla człowieka zniewolonego reżimem, jego osamotnienie i zagrożenie, lęki. W Nowym Teatrze, analizowanym przez Habilitantkę, wyraźnie wybrzmiewa planowana i programowa rytualizacja najdrobniejszych życiowych zachowań, a tym samym stopniowe pozbawianie człowieka wolności i woli działania, ale też parodystyczna celebrowanie stanowiąca rodzaj narzędzia w walce z doświadczaną opresją, głównie psychiczną (Arrabal, Nieva).

Ciekawość Badaczki, jej dociekliwość oraz szeroka perspektywa badawcza potwierdzają wysokie kompetencje literaturoznawcy. Tak zbudowany warsztat badawczy Habilitantki świadczy o Jej wrażliwości a także trosce o atrakcyjność tematyki badawczej. A budowany jest on z konsekwencją, godną podziwu. Warto podkreślić jest rozszerzenie go, potwierdzone analizą zmagania z pamięcią i niepamięcią w powieści Javier Morrassa *Serce tak białe*.

W autoreferacie Habilitantka słusznie wyróżnia swój wykład o Gabrieli Zapolskiej w madryckiej Królewskiej Szkole Dramatycznej (RESAD) w ramach programu Erasmus plus (IV 2018) jako ciekawe doświadczenie naukowe. Podobnie wyjazd stypendialny w ramach programu Erasmus plus (2018). Na pewno są to doświadczenia ważne i warto byłoby zintensyfikować tę praktykę. Doceniam ich rolę. Zwracam jednak uwagę na nieobecność Habilitantki w redakcjach naukowych monografii. Warto w tej dziedzinie wykazać aktywność, by w przyszłości móc kierować zespołami badawczymi, także międzynarodowymi, realizując ciekawe projekty. Warto też zadbać o obecność w komitetach naukowych czasopism, zwłaszcza że aktywność naukowa Habilitantki w pełni ją do tego uprawnia. Podobnie należałoby rozważyć udział w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych. Dobrze byłoby także wziąć udział w pracach zespołów

badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych i zagranicznych. Zwracam uwagę, że badania Habilitantki ciekawe i wartościowe są atrakcyjne dla młodego odbiorcy budującego swój kapitał kulturowy. Warto byłoby popularyzować je, może w serii wykładów w liceach, także po to, by wypełnić wymagania współpracy „z otoczeniem społecznym”.

Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne Habilitantki obejmują programy autorskie do prowadzonych zajęć, co jest normą uniwersytecką. Odnotowuję wypromowanie 25 licencjatów oraz sporządzenie ośmiu recenzji. Doceniam powierzenie Habilitantce funkcji koordynatora modułów. Natomiast członkostwo w dwóch Komisjach Dyscyplinarnych : dla Studentów i dla Doktorantów potwierdza, że Habilitantka cieszy się zaufaniem w swoim środowisku, co jest dużym atutem.

Odnotowałam członkostwo Habilitantki w Komitecie naukowym „Revista de la Red de Hispanistas de Europa central” (2016, nr 7) oraz w Polskim Stowarzyszeniu Hispanistów. Habilitantka sporządziła jedną recenzję pracy naukowej. Odnotowany Impact Faktor – 296 pkt.

Habilitantka redaguje prace w języku polskim i hiszpańskim, co stanowi ich wartość, przybliżając polskiemu odbiorcy nieznanemu języka hiszpańskiego wartościową i ciekawą artystycznie twórczość autorów hiszpańskich.

Atutem badaczki jest język – swobodny, płynny, bogaty i przyjemny w lekturze. Zarówno monografia habilitacyjna jak i dorobek konferencyjny Habilitantki potwierdzają jej ogromną wiedzę, świetną orientację w najnowszej metodologii badawczej. Staje się niekwestionowanym autorytetem, a Jej monografia powinna stanowić ważny punkt odniesienia w badaniach literaturoznawczych.

Konkludując powyższe uwagi na temat dorobku dr Joanny Mańkowskiej ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo, zapoznawszy się z Jej dorobkiem oraz autoreferatem, stwierdzam z całym przekonaniem, że jako ambitna, odważna, samodzielna, rzetelna badaczka, świetnie przygotowana merytorycznie, przejrzyste i logicznie prowadząca swoje wywody naukowe, podejmująca ciekawe i ważne tematy badawcze, w pełni zasługuje na stopień doktora habilitowanego.

Tarnów Opolski, 17 grudnia 2021 r.

